

BICENTENNIAL MAN

A két évszázados ember

1.

Andrew Martin megköszönte és leült. Nem látszott rajta, hogy a végső döntéshez érkezett, pedig az előtt állt.

Tulajdonképpen semmi sem látszott rajta, mert arcán zavartalan üresség tükröződött, a szemét leszámítva, ahol az ember mintha szomorúságot vélt volna felfedezni. Frissen és gondosan borotváltnak tűnt. Ruházata határozottan ódivatú, de elegáns volt, és színeit a bársonyvörös határozta meg.

Szemben vele az íróasztal mögött ült a sebész, és a névtábla az asztalon egy sor azonosító betűt és számot tartalmazott, amelyek Andrew-t nem érdekelték. Elég lesz, ha doktornak szólítja.

- Mikor lehet elvégezni az operációt, doktor? - kérdezte. Az orvos halkán beszélt, hangjában azzal az elidegeníthetetlen tisztelettel, amit a robotok használnak az emberi lényekkel szemben.

- Nem vagyok benne biztos, uram, hogy értem-e, hogyan vagy kin lehetne egy ilyen operációt elvégezni.

Arcán tiszteletteljes meg nem alkuvás tükröződhetett volna, ha egy ilyen bronzal futtatott acélrobot, mint ő, képes lett volna hasonló arckifejezésre vagy egyáltalán bármilyen arckifejezésre.

Andrew Martin a robot jobb kezét tanulmányozta, amellyel vágni szokott, ahogy tökéletes nyugalomban feküdt az íróasztalon. Ujjai hosszúak voltak, és művészi szép ívben hajlottak, olyan kecsesen

és tökéletesen, hogy az ember elképzelte, ahogy a sebészkes hozzájuk illeszkedik, és ideiglenesen eggé válik velük.

Munkájában nem volt bizonytalanság, habozás vagy megingás. Ez természetesen a specializálódás eredménye volt, a specializálódásé, amelyet annyira hevesen kívánt az emberiség, hogy már csak nagyon kevés robotot láttak el önálló aggyal. Egy sebésznek természetesen ilyennek kellett lennie. Ennek a robotnak, bár önálló aggyal rendelkezett, képességei annyira korlátozottak voltak, hogy nem ismerte fel Andrew-t - valószínűleg sohasem hallott róla.

- Gondoltál-e már arra, hogy szeretnél ember lenni? kérdezte Andrew.

Az orvos egy pillanatig tétovázott, mintha a kérdésnek nem lenne helye kijelölt pozitronpályáin.

- De én robot vagyok, uram. - Jobb lenne embernek lenni?

- Jobb lenne, uram, jobb sebésznek lenni. És nem lehetnék az, ha ember lennék, hanem csak akkor, ha fejlettebb robot lennék. Örülnék, ha fejlettebb robot lehetnék.

- Nem sértő számodra, hogy parancsolhatok neked? Hogy felállíthatlak, leültethetlek, jobbra-balra mozgathatlak csupán azzal, hogy megparancsolom?

- Nekem öröm, hogy szolgálatára lehetek, uram. Ha az ön parancsai ellentmondásba kerülnének a működésemmel, akár önre, akár egy másik emberi lényre vonatkozóan, akkor nem engedelmeskednék önnek. Egyébként az engedelmesség nekem élvezet... De kin kellene végrehajtanom ezt az operációt?

- Rajtam - mondta Andrew:

- De ez lehetetlen. Ez nyilvánvalóan egy romboló operáció.

- Nem számít - mondta Andrew nyugodtan.
- Nem végezhetek rombolást.
- Emberi lényen nem - mondta Andrew. - De én is robot vagyok.

2.

Andrew sokkal inkább robotnak látszott akkor, amikor elkészítették. Akkor külsőleg is éppannyira robot volt, mint bármelyik társa, amely valaha is létezett - hibátlanul formatervezett és célszerű.

Jól bevált abban a házban, ahová vitték abban az időben, amikor a robotok a háztartásban, sőt az egész bolygón még ritkaságszámba mentek.

Négyen laktak a házban: Uram, Asszonyom, Kisasszonyom és Kiskisasszonyom.

Természetesen tudta a nevüket, de sohasem használta. Az urat Gerald Martinnak hívták. A saját sorozatszámát NDR... valami volt, elfelejtette a számokat. Hosszú idő telt el, de ha emlékezni akart volna rájuk, akkor nem tudta volna elfelejteni őket. Nem akart emlékezni.

Kiskisasszonyom szólította először Andrew-nak, mert nem tudta kimondani a számokat, és a többiek követték ebben. Kiskisasszonyom. Kilencven évet ért meg, és már hosszú ideje halott. Egyszer megpróbálta asszonyomnak szólítani, de ő nem engedte meg. Kiskisasszonyom maradt halála napjáig.

Andrew-t házi inasnak, lakájnak és szobalánynak szánták. Ezek a napok a kísérletezés napjai voltak a számára - és az összes többi

robot számára is, kivéve azokat, amelyek a Földön kívüli ipari és kutató úrállomásokon dolgoztak.

Martinék élvezték a jelenlétét, és a fele időben mentesült a munka alól, mert Kisasszonyom és Kiskisasszonyom inkább játszottak vele.

Kisasszonyom jött rá először, hogy ezt hogyan lehet elérni. Azt mondta:

- Azt parancsoljuk, hogy játssz velünk, és neked teljesítened kell a parancsot.

- Sajnálom, Kisasszonyom, de egy felsőbb parancs Uramtól elsőbbséget élvez.

- De a papa csak azt mondta, reméli, hogy nem feledkezel meg a takarításról. Ez aligha vehető parancsnak. Én parancsolom neked!

Nem bánta. Kisasszonyom szerette őt, és Kiskisasszonyom még jobban is, mint Asszonyom, és Andrew is szerette őket.

Legalábbis ahogy hatottak rá, az olyan volt, amit egy emberi lény esetében szeretetnek neveznénk. Andrew úgy gondolt erre, mint a szeretetre, mert nem tudott rá más szót.

Kiskisasszonyom volt az, akinek Andrew egy nyakláncot faragott fából. Ő parancsolta neki, hogy csináljon. Kisasszonyom egy elefántcsont nyakláncot kapott a születésnapjára, és Kiskisasszonyom boldogtalan volt emiatt. Neki csak egy fadarabja volt, és azt odaadta Andrew-nak egy kis konyhai késsel együtt.

Ő gyorsan megcsinálta, és Kiskisasszonyom azt mondta: - Nagyon szép, Andrew! Megmutatom a papának. Uram nem akarta elhinni.

- Hol szerezted ezt, Mandy? - Mandynek hívta Kiskisasszonyomat. Amikor Kiskisasszonyom meggyőzte arról, hogy igazat mond, Uram Andrew-hoz fordult.

- Te csináltad ezt, Andrew?
- Igen, Uram.
- Te is tervezted?
- Igen, Uram.
- Miről másoltad a formáját?
- Ez egy geometriai alakzat, Uram, amely illik a fa mintázatához.

Másnap Uram hozott neki egy másik fadarabot, egy nagyobbat, és egy elektromos kést.

- Csinálj ebből valamit, Andrew! Bármit, amit akarsz. Andrew szót fogadott, Uram pedig figyelte, majd hosszasan szemlélte az eredményt. Ezután Andrew már nem szolgált fel az asztalnál. Ehelyett azt parancsolták neki, hogy bútortervezésről szóló könyveket olvasson, és megtanult szekrényeket és íróasztalokat csinálni.

Uram ezt mondta:

- Ezek bámulatos dolgok, Andrew.
- Szeretem csinálni őket.
- Szereted?
- Az agyhullámaim valahogy könnyebben áramlanak tőle. Hallottam öntől, hogy *a szeretni* szót használja, és ahogyan ön használja, az egybevág azzal, ahogyan én érzek. Szeretem csinálni őket, Uram.

Gerald Martin elvitte Andrew-t az USA Robot és Gépember Rt. helyi hivatalába. Mint a helyi törvényhozó testület tagja könnyen bejutott a vezető robotpszichológushoz. Robottulajdonos is csak mint a törvényhozó testület tagja lehetett azokban a kezdeti időkben,

amikor a robotok még ritkaságszámba mentek. Andrew akkor mindezekből még semmit sem értett, de az elkövetkező években nagyobb tapasztalattal jobban át tudta tekinteni az akkori dolgokat, és megfelelő megvilágításba tudta helyezni őket.

Merton Mansky, a robotpszichológus növekvő rosszallással hallgatta Gerald Martin elbeszélését, és közben többször sikerült ujjait megállítani azon a ponton, amin túl menthetetlenül dobolni kezdtek volna az asztalon. Grimaszokat vágott, a homlokát ráncolta, és fiatalabbnak látszott, mint amennyi.

- A robotika nem egzakt tudomány, Mr. Martin - mondta. - Nem tudom önnek részletesen elmagyarázni, de a matematikai műveletek, amelyek a pozitronpályák működését vezérik, messze bonyolultabbak annál, hogy a megközelítésnél pontosabb eredményt hozzanak. Mivel mindent a három törvényre építünk, ezek kizárólagossá válnak. Természetesen kicseréljük a robotját...

- Szó sem lehet róla! Ő nem hibás ebben. Tökéletesen teljesíti az előírt feladatokat. Ugyanakkor viszont különleges stílusú fafaragásokat készít, és kétszer ugyanazt soha. Műalkotásokat állít elő.

Mansky zavartnak látszott.

- Különös. Mi természetesen szabványpályákat próbálunk létrehozni... Valóban van alkotótehetsége, úgy gondolja?

- Győződjék meg róla a saját szemével!

Uram elővett egy kis fagolyót, amelyen egy játszótéri jelenet volt, ahol a kislányok és kislányok szinte túl kicsik voltak ahhoz, hogy faragva lehessenek, mégis olyan tökéletesen arányosan és természetesen voltak elosztva a fa szemcséi között, hogy azok is faragásnak tűntek.

- Ezt ő csinálta? - kérdezte Mansky. Fejcsóválással adta vissza. - A sors húzása. Valami eltérés az áramkörökben.

- Meg tudnák újra csinálni?

- Valószínűleg nem. Még soha nem jelentettek hasonlót. - Helyes. Egyáltalán nem bánom, hogy Andrew az egyetlen.

- Azt gyanítom, hogy a Társaság szeretné visszakérni az ön robotját tanulmányozás céljából.

Uram hirtelen ingerült lett:

- Erről szó sem lehet! Ne is gondoljon rá! - Andrew-hoz fordult. - Most menjünk haza!

- Ahogy óhajtja, Uram.

3.

Kisasszonyom randevúkra járt, és nem sok időt töltött a házban. Kiskisasszonyom - bár már nem volt éppen kicsi - töltötte be most Andrew látókörét. Ő sohasem feledkezett meg arról, hogy a legelső fafaragást Andrew neki csinálta. Egy ezürtláncon hordta a nyakában.

Ő tiltakozott először az ellen, hogy Uram elosztogassa az elkészült tárgyakat.

- De papa, ha valaki akar belőlük, akkor fizessen *érte!* Nem illik hozzád a kapzsóság - mondta Uram.

- Nem miattunk, papa. A művész miatt.

Andrew azelőtt még sohasem hallotta ezt a szót, és amikor egy percre ráért, kikereste a szótárban. Aztán újabb látogatás következett, ezúttal Uram ügyvédjéhez.

- Mi a véleményed erről, John? - kérdezte Uram.

Az ügyvédet John Feingoldnak hívták. Fehér haja volt és pocakja, a kontaktlencséje a szélén élénkzölddel volt befuttatva. Ránézett a kis plakettre, amit Uram adott oda neki.

- Gyönyörű. De már tudom az újságot. Ezt a te robotod csinálta. Akit magaddal hoztál.

- Igen; ezeket Andrew csinálja. Ugye, Andrew? - Igen, uram.

- Mennyit adnál ezért, John? - kérdezte Uram.

- Nem tudnám megmondani. Nem gyűjtöm az effélét.

- Elhinnéd, hogy kétszázötven dollárt ajánlottak nekem ezért a kis holmiért? Andrew csinált olyan székeket, amelyeket ötszáz dollárért adtunk el. Kétszázézer dollár van a bankban Andrew termékeiből.

- Te jó ég, gazdaggá tesz téged, Gerald!

- Félig-meddig, mert a pénz másik fele Andrew Martin folyószámláján van.

- A robotén?

- Így van, és én tudni szeretném, hogy ez törvényes-e.

- Törvényes? - Feingold széke megreccsent, ahogy hátradőlt. - Ilyenre még nem volt példa, Gerald. Hogyan írta alá a robotod a szükséges papírokat?

- Alá tudja írni a nevét, és én bevitettem az aláírását. Őt magát nem vittem be a bankba. Kell még valamit csinálni a továbbiakban

- Hm. - Feingold szeméi egy pillanatra befelé fordultak. Aztán azt mondta: - Nos, köthetünk egy megbízási szerződést a pénzügyeinek intézésére. Ez elszigeteli és megvédi az ellenséges világtól. Sőt többet mondok, a tanácsom az, hogy ne csinálj semmit. Egyelőre

senki sem fog beléd kötni. Ha bárkinek ellenvéleménye van, hadd legyen ő az, aki pert indít.

- És vállalod az ügyet, ha a pert megindították? - Mint megbízott ügyvéd természetesen igen.

- Mennyiért?

- Mint ez - Feingold rámutatott a plakettra.

- Áll az alku - mondta Uram.

Feingold halkán felnevetett, ahogy a robothoz fordult. - Andrew, örülsz, hogy van pénzed?

- Igen, uram.

- Mit fogsz vele csinálni?

- Kifizetek olyan dolgokat, amiket különben Uramnak kellene kifizetnie. Ezzel csökkennének a kiadásai.

4.

És adódtak ilyenek. A javítások sok pénzbe kerültek, a karbantartás még inkább. Az évek múlásával új és új robotmodelleket bocsátottak ki, és Uramnak gondja volt rá, hogy Andrew rendelkezék az új példányok összes előnyös tulajdonságával, míg végül a fémbeli tökéletesség eszményképe lett. Andrew viselt minden költséget. Ragaszkodott ehhez.

Csak a pozitronpályái maradtak érintetlenek. Ehhez Uram ragaszkodott.

- Az újak nem olyan jók, mint te vagy, Andrew - mondta. - Az új robotok nem térnek le a megszokott vágányról. Azt teszik, amire tervezték őket, mindig a kitaposott ösvényen járnak. Téged jobban szeretlek.

- Köszönöm, Uram.

- És ez a te érdemed, Andrew, ne felejtsd el! Biztos vagyok benne, hogy Mansky megszüntetné a szabványpályákat, ha közelebbről megvizsgálna téged. Nem szerette a kiszámíthatatlan dolgokat... Tudod, hányszor kért el, hogy tanulmányozhasson? Kilencszer! Sosem adtalak oda, és most, hogy nyugdíjba ment, talán lesz egy kis nyugtunk.

Uram haja megritkult és deresedett, az arca táskás lett, Andrew viszont még jobban nézett ki, mint amikor a családhoz került.

Asszonyom elutazott egy művésztelepre valahova Európába, Kisasszonyom pedig költő volt New Yorkban. Néha írtak, de nem túl gyakran. Kiskisasszonyom férjhez ment, és nem messze lakott. Azt mondta, nem akarja elhagyni Andrew-t, és amikor a gyereke, Kisuram megszületett, hagyta, hogy Andrew etesse a cumisüvegből.

Amikor megszületett az unokája, Andrew úgy érezte, Uramnak most már van valakije azok helyett, akik elmentek. És így most már nem lenne jogtalan előhozakodni a kérésével.

- Uram, nagyon kedves öntől, hogy megengedte arra költenem a pénzem, amire akarom.

- A te pénzed volt Andrew.

- De csak azért, mivel ön önkéntesen lemondott róla, Uram. Nem hiszem, hogy a törvény meggátolta volna abban, hogy mindet megtartsa.

- A törvény nem tud rávenni, hogy rosszat tegyek, Andrew.

- A kiadások és az adó ellenére, Uram, majdnem hatszázezer dollárom van.

- Tudom, Andrew.

- Önnek akarom adni, Uram. - Nem fogadom el.

- Cserébe valamiért, amit ön adhat nekem.

- Ó! És mi az, Andrew?

- A szabadságom, Uram.

- A te...?

- Meg akarom vásárolni a szabadságomat, Uram.

5.

Egyáltalán nem volt könnyű. Uram elvörösödött, azt mondta, hogy "az isten szerelmére", sarkon fordult és eltávozott. Kiskisasszonyom bírta jobb belátásra, erőszakosan és ellentmondást nem tűrően - ráadásul Andrew szeme láttára. Harminc év óta senkit sem zavart, hogy Andrew előtt beszél, akár róla volt szó, akár nem. Hiszen csak egy robot.

Kiskisasszonyom azt mondta:

- Papa, miért veszed ezt személyes sértésnek? Ő akkor is itt lesz. Akkor is hűséges lesz. Ezen nem tud változtatni. Ez bele van építve. Amit akar, az csak játék a szavakkal. Azt akarja, hogy szabadnak nevezzék. Ez olyan szörnyű? Nem érdemli meg? Istenem, hisz kettesben már évek óta erről beszélünk!

- Szóval már évek óta erről beszéltek?

- Igen, és ő újra meg újra elhalasztotta, mert félt, hogy megbántana téged. Én vettem rá, hogy álljon elő vele.

- Nem tudja, mi a szabadság. Robot.

- Papa, te nem ismered őt! Mindent elolvasott a könyvtárban. Nem tudom, mit érez belül, de én azt sem tudom, hogy te mit érzel belül. Amikor beszélsz vele, láthatod, hogy ugyanúgy reagál az elvont dolgokra, mint te vagy én, és mi más számít? Ha valakinek a reakciói olyanok, mint a sajátod, mit kérhetsz még számon?

- A törvény nem fogadja el ezt az érvelést! - mondta Uram dühösen.

- Figyelj ide, te! - Andrew-hoz fordult, szándékosan éles hangon. - Nem szabadíthatlak fel másként, csak törvényesen, és ha ez a bíróságra kerül, nemcsak a szabadságodat kapod meg, hanem tudomást szereznek a pénzedről is. Azt fogják mondani neked, hogy egy robotnak nincs joga pénzt keresni. Megéri ez az üres fecsegés, hogy elveszítsd a pénzed?

- A szabadságnak nincs ára, Uram - mondta Andrew. Még a szabadság lehetősége is megéri a pénzt.

6.

A bíróság valószínűleg ugyanazt az elvet vallotta, hogy a szabadságnak nincs ára, és hogy egy robot akármekkora árért sem vásárolhatja meg a szabadságát. Az egyszerű állítás, amely a szabadság ellenzőit képviselő helyi ügyész szájából hangzott el, így szólt: "A szabadság szónak nincs értelme, ha egy robotra alkalmazzák. Csak emberi lény lehet szabad." Jó néhányszor elmondta ezt, amikor csak szerét tehetette, lassan beszélt, és kezét

ide-oda mozgatta maga előtt az asztalon, hogy nagyobb nyomatékot adjon a szavaknak.

Kiskisasszonyom engedélyt kért, hogy Andrew nevében beszélhessen. A teljes nevén szólították, amit még Andrew soha nem hallott kiejteni:

- Amanda Laura Martin Charney tegye meg tanúvallomását!

Kiskisasszonyom azt mondta:

- Köszönöm, tisztelt bíróság. Nem vagyok jogász, és nem tudom, hogyan kell a dolgokat megfelelően szavakba önteni, de remélem, hogy a tartalomra figyelnek, és nem törődnek a szavakkal... Értsük meg, mit jelent Andrew esetében szabadnak lenni. Bizonyos értelemben most is szabad. Már legalább húsz éve nem ad neki a Martin családból senki olyasmire parancsot, amit saját magától ne tenne meg. De ha úgy akarjuk, adhatunk neki parancsot bármire, olyan durva hangon, ahogy tetszik, mert ő gép, és a mi tulajdonunk. De miért tennék így, amikor olyan régóta szolgál minket, és annyi pénzt keresett nekünk? Már nem tartozik nekünk semmivel. Mi vagyunk lekötve neki. Még ha törvényesen nem is engedik meg, hogy önkéntes szolgálatba helyezzük, ő úgymint tovább szolgál minket önként. Felszabadítása csak ügyes szófacsarás, de neki sokat jelentene. Neki mindent jelentene, nekünk pedig semmibe sem kerülne.

A bírón egy pillanatra látszott, hogy igyekszik elfojtani a mosolyát.

- Értem az érvelését, Mrs. Charney. A helyzet az, hogy nincs kötelező törvény erre nézve, és precedens sincs rá. Létezik viszont egy kimondatlan feltevés, miszerint csak emberi lény élvezheti a szabadságot. Megfogalmazhatunk egy új törvényt, amely alapja lehet egy új tárgyalásnak egy felsőbb bíróságon, de nem szállhatok szembe ezzel az előbb említett feltevéssel. Hadd szóljak a robothoz... Andrew!

- Parancsoljon, bíró úr!

Ez volt az első alkalom, hogy Andrew bírósági tárgyaláson beszélt, és a bíróság egy pillanatig döbbsentnek látszott a hang emberi árnyalata miatt. A bíró azt kérdezte:

- Miért akarsz szabad lenni, Andrew? Milyen értelemben számít ez neked?

- Ön szeretne rabszolga lenni, bíró úr?

- De te nem vagy rabszolga. Te egy tökéletesen jó robot vagy, egy robotzseni, ahogy értésemre adták, aki képes olyan művészi önkifejezésre, amely utolérhetetlen. Mit tehetnél még, ha szabad lennél?

- Talán nem többet, mint amennyit most, uram, de nagyobb örömmel. Elhangzott ebben a teremben, hogy csak emberi lény lehet szabad. Számomra úgy tűnik, hogy csak az lehet szabad, aki vágyik a szabadságra. Én vágyom a szabadságra.

És ez volt az, ami végül meggyőzte a bírót. Döntését így fogalmazta meg: "Nincs jogunk megtagadni a szabadságot bármely lénytől, aki elég fejlett aggyal rendelkezik ahhoz, hogy felfogja annak lényegét, és kívánja ezt az állapotot."

Ezt végül a világbíróság is megerősítette.

7.

Uram továbbra is elégedetlen volt, és érdes hangjától Andrew úgy érezte magát, mintha rövidzárlatoltók volna.

Uram azt mondta:

- Nekem nem kell a nyavalyás pénzed, Andrew. Csak azért fogadom el, mert máskülönben nem éreznéd magad szabadnak.

Mostantól kezdve megválogathatod a munkádat, és úgy végezheted, ahogy tetszik. Nem fogok neked parancsokat osztogatni, kivéve ezt az egyet: hogy tégy, amit akarsz. De még mindig felelős vagyok érted, ez része a bírósági döntésnek. Remélem, értesz.

- Ne légy ingerlékeny, papa! - szólt közbe Kiskisasszonyom. - A felelősség nem nagy érv. Tudod, hogy semmit nem kell tenned. A három törvény még mindig működik.

- Akkor meg ő hogy lehet szabad?

- Az embereket nem kötik meg a saját törvényeik, Uram? - kérdezte Andrew.

- Nem áll szándékomban vitatkozni veled. - Elment, és attól kezdve Andrew csak ritkán látta.

Kiskisasszonyom gyakran meglátogatta Andrew-t a kis házban, amit neki vásároltak és rendeztek be. Természetesen nem volt benne konyha és fürdőszoba. Csak kétszobás volt, egyik volt a könyvtár, a másik pedig félig műhely, félig raktár. Andrew sok megrendelést vett fel, és mint szabad robot többet dolgozott, mint addig bármikor, amíg a házat ki nem fizették, és az épületet hivatalosan a nevére nem írták.

Az egyik nap Kisuram jött át. Vagyis George. Kisuram ragaszkodott ehhez a megszólításhoz a bírósági döntés óta.

- Egy szabad robot nem szólít senkit Kisuramnak - mondta akkor George. - Én Andrew-nak szólítalak. Neked Georgenak kell hívnod engem.

Ez úgy hangzott, mint egy parancs, így Andrew Georgenak szólította, de Kiskisasszonyom csak Kiskisasszonyom maradt.

Azon a napon, amikor George egyedül érkezett, azért jött, hogy bejelentse: Uram haldoklik. Kiskisasszonyom az ágya mellett volt, de ő Andrew-t is látni akarta.

Uram hangja elég erősen csengett, bár mozdulni nem nagyon tudott. Erőlködött, hogy felemelje a kezét.

- Andrew - mondta -, Andrew... Ne segíts, George! Csak haldoklom, nem vagyok nyomorék... Andrew, örülök, hogy szabad vagy. Csak ezt akartam neked mondani.

Andrew nem tudta, mit feleljen, még soha nem állt haldokló ágya mellett, de tudta, hogy az embereknél ez a működés megszűnése. Egy nem önkéntes és megfordíthatatlan szétszerelés, és Andrew nem tudta, hogy mit mondjon, ami odailő lenne. Csak állni tudott teljes mozdulatlanságban.

Amikor vége volt, Kiskisasszonyom így szólt hozzá:

- Lehet, hogy nem látszott hozzád barátságosnak az utolsó időkben, Andrew, de tudod, öreg volt, és sértette őt, hogy szabad akarsz lenni.

És ekkor Andrew megtalálta a szavakat:

- Kiskisasszonyom! Soha nem lettem volna szabad nélküle.

8.

Csak Uram halála után kezdett el Andrew ruhát viselni. Egy öreg nadrággal kezdte, amit George adott neki.

George megházasodott, és ügyvédként dolgozott. Belépett Feingold irodájába. Az öreg Feingold már régóta halott volt, de a lánya nem adta fel a céget, és végül az iroda neve Feingold és Martin lett. Akkor is az maradt, amikor a lánya visszavonult, és a helyét nem vette át ifjabb Feingold. Éppen akkor csatolták a Martin nevet az irodához, amikor Andrew először öltött ruhát. George megpróbált nem mosolyogni, amikor Andrew először felvette a

nadrágot, de Andrew számára a mosoly jól kivehetően ott volt az arcán.

George megmutatta neki, hogyan kell manipulálni a merev holmival, hogy szétnyíljon, hogyan kell alsóteste köré tekerni és összezárni. George bemutatta a saját nadrágját, de Andrew teljesen tisztában volt vele, hogy időbe telik majd, amíg elsajátítja ezt az íves mozdulatot.

- Miért akarsz nadrágot, Andrew? - kérdezte George. - A tested olyan gyönyörűen formatervezett, hogy szégyen befedni, különösen, hogy nem kell törődnöd sem a hőmérséklettel, sem a szeméremmel. És a nadrág nem simul rendesen a fémre.

- Az emberi test nem gyönyörűen formatervezett, George? Mégis befeditek magatokat.

- A hőmérséklet miatt, a higiénia miatt, a védelem miatt, a dekorativitás miatt. Egyik sem vonatkozik rád.

- Csupasznak érzem magam ruha nélkül. Egészen másnak érzem magam.

- Másnak! Andrew, már több millió robot van a Földön. Ezen a területen a legutóbbi számlálás szerint majdnem ugyanannyi robot van, mint ember.

- Tudom, George. Olyan robotok vannak, amelyek minden elképzelhető munkát elvégeznek.

- Egy sem hord ruhát.

- De egy sem szabad, George.

Andrew fokról fokra kibővítette a ruhatárát. Gátlásai voltak George mosolya miatt és az emberek bámuló pillantásai miatt, akik a megrendeléseket hozták.

Bár szabad volt, de gondosan kidolgozott program volt beleépítve, ami az emberek iránti viselkedését szabályozta, és így csak nagyon kis lépésekkel mert előrehaladni. A nyílt nemtetszés hónapokra visszavetette volna.

Nem mindenki fogadta el Andrew-t mint szabad robotot. Ő képtelen volt ezért neheztelni, de a gondolatáramában volt némi zavar, amikor erre gondolt.

Mindenekelőtt igyekezett, hogy ne hordjon ruhát - vagy csak nagyon keveset -, amikor úgy gondolta, hogy Kiskisasszonyom látogatóba jön hozzá. Kiskisasszonyom már öreg volt, és gyakran tartózkodott meleg éghajlatú vidéken, de amikor visszajött, az első dolga az volt, hogy Andrew-t meglátogassa.

Kiskisasszonyom egyik visszatérésekor George bánatosan azt mondta Andrew-nak:

- Anyám gúnyolódik velem, Andrew. Jövőre be akarok kerülni a törvényhozó testületbe. "Akár a nagypapját látnám", azt mondja.

- Akár a nagypapját... - Andrew itt bizonytalanul megállt. - Ez azt jelenti, hogy én, az unoka ugyanolyan leszek, mint a nagypapám, aki hajdanán szintén a törvényhozó testületben volt.

- Jó lenne, ha Uram még mindig... - Andrew itt szünetet tartott, mert nem akarta azt mondani, hogy "működőképes lenne". Ez nem látszott megfelelőnek.

- Élne - fejezte be George. - Igen, hébe-hóba nekem is eszembe jutott a vén csirkefogó.

Ez olyan beszélgetés volt, amelyen Andrew sokszor elgondolkodott. Észrevette a saját beszédbeli hiányosságait, amikor George-dzsal beszélt. A nyelv valahogy megváltozott, amióta őt legyártották a vele született szótárral együtt.

George kollokvialis stílust használt, Uram és Kiskisasszonyom pedig nem. Miért kellett Uramat csirkefogónak neveznie, amikor ez a szó nyilvánvalóan nem illett hozzá?

A könyveiben sem találta meg a magyarázatot. Régiek voltak, és főleg a fafaragással, a művészettel és bútortervezéssel foglalkoztak. Egyik sem szólt a nyelvről vagy emberi dolgokról. Ez látszott a megfelelő pillanatnak arra, hogy megfelelő könyvek után nézzen, és mint szabad robot, úgy érezte, nem szabad megkérdeznie George-ot. Bemegy a városba, és használja a könyvtárat. Ez hősie elhatározás volt, és úgy érezte, hogy az elektromos potenciája megnő, ezért egy új ellenállást kellett betennie.

Teljes ruházatot öltött, beleértve egy fából készült váll-láncot. Jobban szeretett volna csillogó műanyagot, de George azt mondta, hogy a fa sokkal jobban illik hozzá, és a lakkozott cédrus sokkal értékesebb is.

Körülbelül harminc métert tett meg a háztól, amikor a megnövekvő ellenállás megállásra készítette. Kivette az ellenállástekercset az áramkörből, és amikor ez sem segített, visszatért az otthonába, és egy szelet papíra szépen ráírta: Elmentem a könyvtárba - a papírt pedig jól látható helyre, a munkaasztalára tette.

9.

Andrew sohasem jutott el egészen a könyvtárig. Tanulmányozta a térképet. Ismerte az útvonalat, de a valóságbeli megjelenését nem. A valóságos tereptárgyak nem hasonlítottak a térkép szimbólumaira, és így tanácstalan volt. Végül azt gondolta, hogy nem jó irányba halad, mert minden ismeretlennek tűnt.

Elhaladt már egy mezei robot mellett, de amikor elhatározta, hogy megkérdezi az utat, egy sem volt a láthatáron. Egy jármű ment el

mellette, de nem állt meg. Bizonytalanul álldogált, ami az 8 esetében azt jelentette, hogy nyugodt mozdulatlanságban, és akkor két emberi lény közeledett felé a mezőn át. Feléjük fordult, azok pedig útirányt változtattak, hogy találkozzanak vele. Egy perccel azelőtt még hangosan beszéltek, hallotta a hangjukat, most hallgattak. Külsőjükből Andrew-nak a bizonytalanság fogalma jutott eszébe. Fiatalok voltak, de nem nagyon fiatalok. Talán húszévesek? Andrew soha nem tudta felmérni az emberek korát.

- Megmondanák nekem, hogyan jutok e>, a városi könyvtárba, uraim?

Egyikük, a magasabb, akinek a termetét emeletes kalapja még tovább növelte, szinte a groteszkuságig, azt mondta, nem Andrew-nak, hanem a másiknak:

- Egy robot.

A másiknak krumpliorra volt és vastag szemhéja. Azt mondta, megint csak nem Andrew-nak, hanem az elsőnek:

- Ruhában.

A magas csettintett az ujjával.

- Ez a szabad robot. Van egy robot Martinéknél, ami senkinek sem a tulajdona. Különben miért hordana ruhát?

- Kérdezzük meg! - mondta az, amelyiknek krumpliorra volt.

- Te vagy a Martin robot? - kérdezte a magas. - Andrew Martin vagyok, uram.

- Jó. Vesd le a ruhád. A robotok nem viselnek ruhát. A másikhoz fordult:

- Undorító. Nézz rá!

Andrew nem tudta eldönteni, mit tegyen. Már olyan régóta nem hallott parancsot ebben a hangnemben, hogy a második törvény áramkörei egy pillanatra beragadtak.

A magas megismételte:

- Vesd le a ruhád! Parancsolom! Andrew lassan vetkőzni kezdett.

- Csak dobd le a földre! - így a magas. A krumpliorr így szólt:

- Ha senkié sem, akkor akár a miénk is lehet.

- Végül is ki szól bele, akármit csinálunk is? - mondta a magas. - Nem teszünk kárt magánvagyonban... Állj fejre! Ez Andrew-nak volt címezve.

- A fej nem arra van, hogy... - kezdte Andrew.

- Ez parancs. Ha nem tudod, hogy kell, akkor is próbáld meg!

Andrew újra nem tudta, mit tegyen, aztán előrehajolt, hogy letegye a fejét a földre. Megpróbálta felemelni a lábát, és tompán a földre zuhant.

- Csak feküdj ott! - mondta a magas. Majd a másikhoz fordult. - Szétszedhetjük. Szedtél már szét robotot?

- Hagyni fogja?

- Hogy tudná megakadályozni?

Nem volt rá semmilyen mód, hogy Andrew megakadályozza, ha elég szigorú hangnemben megparancsolják neki, hogy ne álljon ellen. Az engedelmességre vonatkozó második törvény fölényben volt a harmadik törvénnyel szemben, amely az önmegóvást írta elő. Semmiképp sem tudná megvédeni magát anélkül, hogy bántalmazná őket, és ez az első törvény megszegésével lenne egyenlő. Ennél a gondolatnál minden mozgó alkatrésze egy kissé összébb húzódott, és ő reszketett, ahogy ott feküdt a földön.

A magas odament hozzá, és belerúgott.

- Nagyon nehéz. Azt hiszem, szerszámokra lenne szükségünk.

- Megparancsolhatnánk neki, hogy szedje szét magát - mondta a krumpliorr. - Vicces lenne nézni, ahogy próbálkozik.

- Igen - mondta a magas elgondolkodva. - De vigyük le az útról! Erre jöhet valaki...

De már túl késő volt. Valaki valóban arra ment, és George volt az a valaki. Andrew jól láthatta őt onnan, ahol feküdt, amint felhágott az út felénél levő kis dombra. Szeretett volna valahogy jelt adni neki, de a legutolsó parancs az volt: "Csak feküdj ott!"

George most már futott, és kifulladásra ért oda. A két fiatalember egy kissé hátrább lépett, és várták, hogy mi lesz. George aggódva kérdezte:

- Valami baj történt, Andrew? - Jól vagyok, George.

- Akkor állj fel... Mi történt a ruháddal? - Magáé a robot, öreg?

- Ez a robot senkinek sem a tulajdona! - fordult meg élesen George. - Mi folyik itt?

- Udvariasan megkértük, hogy vesse le a ruháját. Mi köze hozzá, ha nem *a magáé*?

- Mit csináltak veled, Andrew? - kérdezte George.

- Az volt a szándékuk, hogy valamilyen módon szétszerelnek. El akartak vinni egy csendes helyre, és megparancsolni, hogy szedjem szét magam.

George rájuk nézett, és remegett az arca. A két fiatal férfi nem hátrált meg. Mosolyogtak.

- Mit akar csinálni, dagadtkőm? Nekünk jön? - kérdezte a magas könnyedén.

- Nem kényszerülök rá - mondta George. - Ez a robot már több mint hetven éve a családukban van. Ismer minket, és többre becsül bárki másnál. Meg fogom neki mondani, hogy az életemre törnek, és meg akarnak gyilkolni. Megkérem, hogy védjen meg. Engem fog választani. Tudják, hogy mi fog történni magukkal, ha támad?

A két férfi lassan hátrálni kezdett, nyugtalanul körülpillantva.

George határozott hangon azt mondta:

- Andrew, veszélyben vagyok, mindjárt rám támad ez a két ember. Indulj el feléjük!

Andrew így tett, és a két férfi nem várt tovább. Gyors futásnak eredtek.

- Jól van, Andrew, hagyd abba - mondta George. Kimerültnek látszott. Messze túl volt már azon a koron, hogy verekedni kezdjen egy fiatalemberrel, nemhogy még kettővel.

- Nem bánthattam volna őket, George - mondta Andrew. - Láttam, hogy nem támadnak magára.

- Nem azt parancsoltam, hogy támadj rájuk, csak azt, hogy indulj el feléjük. A saját ijedségük megtette a többi. - Hogy félhetnek egy robottól?

- Ez az emberiség egyik betegsége, amely még gyógyíthatatlan. Ne törődj vele. De mi az ördögöt csinálsz itt, Andrew? Már azon voltam, hogy visszafordulok, és helikoptert bérelek, amikor megtaláltalak. Miért vetted a fejedbe, hogy elmész a könyvtárba! Hoztam volna neked bármilyen könyvet, amire csak szükséged van.

- De én... - kezdte Andrew.

- Szabad robot vagy. Igen, igen. Rendben van. Mit akartál a könyvtárban?

- Szeretnék többet tudni az emberi lényekről, a világról, mindenről. És a robotokról is. Meg akarom írni a robotok történetét.

- Jól van, akkor most menjünk haza... És előbb szedd fel a ruháidat. Andrew, több millió könyv van már a robotikáról, és mindegyikben benne van a tudomány története is. A világ egyre telítettebb lesz nemcsak robotokkal, hanem a robotokra vonatkozó információval is.

Andrew megrázta a fejét - ezt az emberi mozdulatot nemrég kezdte el használni.

- Nem a robotika történetét, George. A robotok történetét akarom megírni, ahogy egy robot látja. El akarom mondani, mit gondolnak a robotok arról, ami azóta történt, hogy a legelsők működni és dolgozni kezdtek a Földön.

George felvonta a szemöldökét, de nem válaszolt.

10.

Kiskisasszonyom most töltötte be a nyolcvanharmadik évét, de nem volt semmi a világon, amihez energiája vagy elszántsága ne lett volna. A botját többet használta hadonászásra, mint amennyit támogatta magát vele.

Dühödt felháborodással hallgatta végig a történetet.

- George, ez rettenetes! Kik voltak azok a gazemberek? - Nem tudom. És mit változtat ez a dolgon? Végül is nem okoztak kárt.

- De könnyen okozhattak volna. Te jogász vagy, George, és ha gazdag vagy, ezt csakis Andrew tehetségének köszönheted. Amit ő keresett, az a pénzt volt az alapja mindenünknek, amink van. Ő biztosítja a folyamatosságot a család számára, és nem fogom hagyni, hogy úgy bánjanak velem, mint valami felhúzható játékszerrel.

- Mit kell tennem, anyám? - kérdezte George.

- Azt mondtam, jogász vagy. Nem érted? Állíts össze egy törvényjavaslatot, vedd rá a helyi bíróságot, hogy lépjen fel a robotok jogaiért; vedd rá a törvényhozó testületet, hogy szavazza meg a törvényjavaslatot, és vidd az egész ügyet a világbíróság elé, ha kell. Résen leszek, George, és nem tűnök semmiféle mismásolást!

Komolyan . gondolta mindezeket, és ami egy félelmetes öreg hölgy megnyugtatóására kezdődött el, bonyolult üggyé fejlődött, annyi törvényes vonatkozással, hogy végül széles körű érdeklődésre tarthatott számot. Mint a Feingold és Martin cég idősebb társtulajdonosa, George írta elő a stratégiát, de a tényleges munkát fiatalabb társaira hagyta, annak is nagy részét fiára, Paulra, aki szintén a társulás tagja volt, és aki hűségesen beszámolt a nagymamájának szinte mindennap. Az viszont Andrew-val beszélte meg a dolgokat naponta.

Andrew-t teljesen magával ragadta az ügy. Így könyvét a robotokról újra elhalasztotta, ahogy elmélyült a hivatalos vitákban, sőt mi több, néha nagyon félénk javaslatokat is tett.

- George egyszer azt mondta nekem, hogy az emberi lények mindig féltek a robotoktól. Amíg fennállnak, a bíróságok és törvényhozó testületek nem valószínű, hogy kiállnának a robotok mellett. Nem kellene valamit tenni a közvélemény megváltoztatásáért?

Így amíg Paul a bíróságon volt, George a közvélemény platformján harcolt. Ez megadta neki azt az előnyt, hogy kötetlenebbül érezhette magát, és sokszor odáig is elment, hogy az újabban divatos lezser ruhákat hordta, amiket drapériáknak hívott.

- Csak ne vetközz le nyilvánosan a színpadon, papa! mondta neki Paul.

- Megpróbálom - mondta George csüggedten.

Egyszer felszólalt a holoújság szerkesztőinek évi kongresszusán, és ezt mondta:

- Ha a második törvény segítségével korlátlan engedelmességet követelhetünk bármelyik robottól minden tekintetben, kivéve egy emberi lény bántalmazását, akkor *bármelyik* emberi lénynek félelmetes hatalma van *bármely* robot fölött. Ez annál is inkább így van, mivel a második törvény hatálytalanítja a harmadik törvényt, tehát bármelyik emberi lény felhasználhatja az engedelmesség törvényét az önmegóvás törvénye ellen.

Egy ember megparancsolhatja bármelyik robotnak, hogy rongálja meg magát, sőt még azt is, hogy rombolja szét magát. - okkal vagy ok nélkül. Igazságos ez? Bánnánk így egy állattal? Még egy élettelen tárgynak, ami jó szolgálatot tesz nekünk, még annak is joga van a megbecsülésünkre. És a robotok nem oktalan állatok. Elég jól tudnak ahhoz gondolkodni, *hog*y képesek legyenek beszélni hozzánk, vitatkozni, tréfálkozni velünk. Bánhatunk-e úgy velük, mint barátainkkal, dolgozhatunk-e velük együtt akkor, ha közben nem juttatunk nekik e barátság gyümölcséből, a közös munka eredményéből?

Ha egy embernek joga van egy robotnak bármilyen parancsot adni, ami nem foglalja magába emberi lény bántalmazását, akkor lehetne benne annyi tisztességtudás, hogy soha nem ad egy robotnak olyan parancsot, ami egy másik robot bántalmazására vonatkozik, kivéve, ha az ember biztonsága ezt elengedhetetlenül megköveteli. A nagy hatalommal nagy felelősség jár együtt, és ha a robotoknak van három törvényük az ember védelmére, túl sok-e azt kérni, hogy az embereknek is legyen egy vagy két törvényük a robotok védelmére?

Andrew-nak igaza volt. A közvéleménnyel vívott csata kimenetele adta a kulcsot a bírósághoz és a törvényhozáshoz, és végül megszavaztak egy törvényt, amely szerint bizonyos körülmények között tilos volt a robotokat bántalmazó parancsot adni. Ezt a végtelenségig enyhítették, és a törvény megszegéséért kirótt büntetés teljesen jelentéktelen volt, de az elvet mégis lefektették. A világbíróság döntésének utolsó paragrafusa Kiskisasszonyom halála napján született meg.

Ez nem véletlen egybeesés volt. Kiskisasszonyom kétségbeesetten kapaszkodott az életbe az utolsó viták alatt, és csak akkor adott magának engedélyt a távozásra, amikor a győzelem híre megérkezett. Utolsó mosolya Andrew-é volt. Utolsó szavai ezek voltak:

- Jó vagy hozzánk, Andrew.

- Úgy halt meg, hogy Andrew kezét fogta, miközben a fia és annak családja tisztességteljes távolságban álltak mindkettőjüktől.

11.

Andrew türelmesen várt, amíg a robotportás bement a belső irodába. A portás használhatta volna a holotelefont is, de láthatólag elférfiatlanodott (vagy elrobotatlanodott?) attól, hogy egy másik robottal kell foglalkoznia, nem pedig emberi lényel.

Andrew azzal töltötte az időt, hogy ezt a dolgot forgatta a fejében. Lehet-e azt a szót, hogy "robotatlan" a "férfiatlan" analógiájára használni, vagy a "férfiatlan" már metaforikus terminussá vált, és elszakadt eredeti jelentésétől, hogy robotokra vagy például nőkre is lehessen használni? Ilyen és hasonló problémák jöttek elő állandóan, ahogy a robotokról szóló könyvén dolgozott. A komplex dolgokat kifejező mondatok megalkotásának fortélyja növelte a

szókincsét. Időnként bejött valaki a szobába, és megbámulta, de ő nem próbálta elkerülni a pillantásokat. Mindenkire nyugodtan ránézett, azok viszont igyekeztek elkerülni a tekintetét. Paul Martin végre kijött. Meglepettnek látszott, illetve látszott volna, ha Andrew biztosan le tudta volna olvasni az arckifejezését. Paul újabban festette az arcát a legújabb divat szerint, amely ezt mindkét nem számára előírta. Bár a festék élesebbé és határozottabbá tette szelíd arcvonásait, Andrew-nak nem tetszett. Azt vette észre, hogy ha valamit kifogásolt az embereken, nem érzi kényelmetlenül magát, amíg ezt szavakkal is ki nem fejezi. Még le is írhatta a nemtetszését. Biztos volt benne, hogy azelőtt ez nem így volt.

- Gyere be, Andrew! - mondta Paul. - Ne haragudj, hogy megvárakoztattalak, de valami fontosat be kellett fejeznem. Gyere be! Mondtad már, hogy akarsz velem beszélni, de nem tudtam, hogy itt a városban.

- Ha nem érsz rá, Paul, szívesen várok tovább.

Paul rápillantott a falon levő korong villódzó fényeire, ami óráként szolgált.

- Tudok egy kis időt szakítani. Egyedül jöttél? - Béreltem egy automatobilt.

- Valami baj van? - kérdezte Paul, hangjában kémi aggodalommal.

- Nem érhet semmilyen baj. A jogaimat megvédik. Paul most még aggodalmasabbnak tűnt.

- Andrew, elmagyaráztam neked, hogy a törvényt lehetetlen alkalmazni legalábbis az esetek nagy részében... Ha ragaszkodsz hozzá, hogy ruhát viselj, végül bajba kerülsz, úgy, mint az első alkalommal.

- És az utolsó alkalommal. Sajnálom, Paul, ha bosszúságot okozok.

- Hát akkor nézzük ezt egy másik oldalról! Te tulajdonképpen egy élő legenda vagy, Andrew, és többféle szempontból is túl értékes ahhoz, hogy jogod legyen kockázatot vállalni. Hol tart a könyv?

- Már a vége felé járok. A kiadónak nagyon tetszik. - Helyes.

- Nem tudom, hogy a könyv mint könyv tetszik-e neki. Azt hiszem, bízik benne, hogy sok példányt fog eladni belőle, mert egy robot írta, és ezért elégedett.

- Ő is csak ember.

- Én nem vagyok csalódott. Adja el, amilyen örüggyel csak akarja, mert ez pénzt hoz, és szükségem van a pénzre. - Nagymama hagyott neked...

- Kiskisasszonyom nagylelkű volt, és biztos vagyok abban, hogy a továbbiakban is számíthatok a család segítségére. De számítok a könyv honoráriumára is, hogy átsegítsen a következő lépésen.

- Mi a következő lépés?

- Találkozni szeretnék az Amerikai Robot és Gépmember Rt. elnökével. Már próbáltam elérni, de még nem sikerült. A Társaság nem működött együtt velem a könyv megírásában, így gondolhatod, hogy nem lepett meg a dolog.

Paul elmosolyodott.

- Az együttműködés a legutolsó dolog, amit elvárhatsz tőlük: Nem működtek együtt velünk a robotok jogaiért vívott nagy küzdelemben sem. Épp ellenkezőleg, és megértheted, hogy miért. Adj a robotoknak jogokat, és az emberek esetleg nem akarják megvenni őket.

- Mindazonáltal - mondta Andrew -, ha felhívod őket, megbeszélhetsz számomra egy találkozót.

- Semmivel sem vagyok népszerűbb náluk, mint te, Andrew.

- De talán célozhatsz rá, hogy ha találkoznak velem, megelőzhetnek egy hadjáratot, amelyet a Feingold és Martin indít a robotok jogainak megerősítéséért.

- Nem lenne ez hazugság, Andrew?

- De igen, Paul, és én nem tudok hazudni. Ezért kell neked telefonálnod.

- Szóval te nem tudsz hazudni, de engem rá tudsz venni, hogy hazudjak. Egyre inkább kezdesz emberre hasonlítani, Andrew.

12.

Nem volt könnyű elintézni, még Paul befolyásával sem. De végül is sikerült nyélbe ütni, és amikor végre sikerült, Harley Smythe-Robertson - aki anyai ágon a Társaság alapítóinak leszármazottja volt, és ennek jelzésére fensőbbeséges modort öltött magára - szembetűnően boldogtalannak látszott. A nyugdíj felé közeledett, és elnöki működésének teljes idejét a robotok jogainak ügye foglalta le. Szürke haján vékony ragtapasz volt a feje búbján, arca nem volt kikészítve, és időről időre rövid, ellenséges pillantásokat vetett Andrew-ra. Andrew így szólt:

- Uram, körülbelül egy évszázada Merton Mansky, aki ennél a vállalatnál volt, azt mondta nekem, hogy a matematikai műveletek, amelyek a pozitronpályák működését vezérlik, jóval bonyolultabbak annál, hogy a megközelítésnél pontosabb eredményt hozzanak, és ezért a saját képességeim nem voltak teljesen előre láthatóak.

- Az egy évszázaddal ezelőtt volt. - Smythe-Robertson egy pillanatra megállt, majd jeges hangon hozzátette: - Uram. Ez már nincs így. A robotjaink nagy pontossággal készülnek, és precízen be vannak állítva a munkájuk végzésére.

- Igen - mondta Paul, aki szintén eljött, hogy ahogy ő kifejezte, megbizonyosodjék róla, betartja-e a Társaság a játékszabályokat. - Igen és ez azzal az eredménnyel jár, hogy a titkáromat külön kell szabályozni minden olyan esetben, ahol a dolgok a legkisebb mértékben is eltérnek a megszokottól.

- Sokkal inkább elégedetlen lenne vele, ha improvizálni kezdene - mondta Smythe-Robertson.

- Akkor már nem gyártanak olyan robotokat, mint én, akik rugalmasak, és tovább alakulhatnak - mondta Andrew. - Már nem.

- A kutatás, amit a könyvemmel kapcsolatban végeztem, azt mutatja, hogy jelenleg én vagyok a legidősebb robot, aki még aktívan működik.

- A legidősebb most... és mindörökké - mondta Smythe-Robertson. - A legidősebb, amely valaha is létezni fog. Huszonöt év elteltével ma már egy robotot sem használnak tovább. Begyűjtik őket, és új modellekre cseréljük ki.

- A jelenleg előállított robotok közül nem használható egyik sem huszonöt éven túl - mondta Paul vidáman. - Andrew egészen kivételes ebből a szempontból.

Andrew tovább folytatta a megkezdett gondolatot:

- Mint a legidősebb robot a világon, és a legrugalmasabb, nem vagyok-e elég szokatlan jelenség ahhoz, hogy a Társaság különleges elbánásban részesítsen?

- Egyáltalán nem - mondta Smythe-Robertson fagyosan. Az ön rendkívülisége nagy megrázkódtatás a Társaság számára: Ha bérbe lenne adva, és nem eladták volna valamilyen balszerencse folytán, akkor már rég kicseréltük volna.

- Hát éppen erről van szó - mondta Andrew. - Szabad robot vagyok, és a magam tulajdona. Ezért eljöttem ide, és kérem, hogy

cseréljenek ki. Ezt nem tehetik meg a tulajdonos hozzájárulása nélkül. Manapság a hozzájárulást úgy kényszerítik ki, hogy ez a bérbeadás feltétele. Az én időmben ez nem így volt.

Smythe-Robertson döbbenten és zavartan bámult, és egy percig csend volt. Andrew azon vette észre magát, hogy a falon levő hologramot bámulja, Susan Calvin halotti maszkja volt, akit minden robotikus védőszentjéként ismertek. Már majdnem két évszázada halott volt, de könyvének írása közben Andrew annyira megismerte, hogy félig arról is meg tudta magát győzni, hogy még életében találkozott vele.

Smythe-Robertson megszólalt:

- Hogyan cserélhetném ki magát saját magának? Ha mint robotot cserélem ki, hogyan adhatnám át az új robotot önnek mint tulajdonosnak, amikor a kicserélés folyamatában ön megszűnik létezni? - mondta gonosz mosollyal.

- Ez egyáltalán nem nehéz - szólt közbe Paul. - Andrew személyiségének helye a pozitronagya, és ez az egyetlen rész, amit nem lehet kicserélni anélkül, *hogy* új robotot ne hoznánk létre. A pozitronagy tehát Andrew, a tulajdonos. A robottest minden egyéb részét ki lehet cserélni a robot személyiségének érintése nélkül, és ezek az egyéb részek az agy tulajdonában állnak. Andrew, hogy úgy mondjam, az agyát egy új robottesttel szeretné ellátni.

- Így van - mondta Andrew nagy nyugalommal. Smythe-Robertsonhoz fordult. - Maguk androidokat is gyártottak, ugye? Olyan robotokat, amelyek külsőleg teljesen embernek látszanak, egészen a bőrük felépítéséig.

- Igen, gyártottunk. Tökéletesek voltak, szintetikus, erezett bőrükkel és inakkal. Tulajdonképpen nem volt bennük fém, az agyukat kivéve, és mégis majdnem olyan szilárdak voltak, mint a fémrobotok. Ha súlyukat is figyelembe vesszük, akkor még szilárdabbak is.

Paul érdeklődve figyelt.

- Ezt nem is tudtam. Mennyi van belőlük a piacon?

- Egy sincs - mondta Smythe-Robertson. - Sokkal drágábbak voltak, mint a fémmodellek, és a piackutatás azt mutatta, hogy nem lesznek kelendőek. Túlságosan is embernek látszottak.

Andrew így szólt:

- De feltételezem, hogy a Társaság megtartotta a kivitelezési terveket. És mivel így van, az a kérésem, hogy cseréljenek ki egy organikus robotra, egy androidra.

Paul csodálkozva nézett. - Atyaúristen! - mondta. Smythe-Robertson még fagyosabb lett:

- Ez teljességgel lehetetlen!

- Miért lehetetlen? - kérdezte Andrew. - Természetesen bármilyen ésszerű árat megadok.

- Nem gyártunk androidokat.

- Úgy döntöttek, hogy nem gyártanak androidokat - vetette gyorsan közbe Paul. - Ez nem azonos azzal, hogy nem tudnak gyártani.

- Az androidok gyártása ellenkezik a közérdekkel. - Nincs törvény, ami tiltaná - mondta Paul.

- Mindegy, nem gyártjuk őket, és nem is fogjuk. Paul megköszönte a torkát.

- Mr. Smythe-Robertson - mondta -, Andrew szabad robot, aki a robotok jogait garantáló törvény védelme alatt áll. Ön tudatában van ennek, gondolom?

- Túlságosan is.

- Ez a robot mint szabad robot úgy döntött, hogy ruhát fog viselni. Ez azzal jár, hogy gyakran megalázzák tapintatlan emberek a törvény ellenére, amely megtiltja a robotok megalázását. Nehéz megtorolni a kisebb sértéseket, ha a megtorlás nem esik egybe azok szándékával, akik jó és rossz fölött döntenek.

- Az Amerikai Robot ezt már a kezdetektől fogva megértette. Az ön apjának az irodája sajnos nem.

- Apám már meghalt. De amit itt látok, az egy nyilvános sértés nyilvánvaló céllal.

- Miről beszél? - kérdezte Smythe-Robertson.

- Az ügyfelem, Andrew Martin, aki ezen a ponton vált ügyfelemmé, szabad robot, akinek joga van azt kérni az Amerikai Robot és Gépember Rt.-től, hogy cseréljék ki, amely joggal a Társaság mindenkit felruház, aki több mint huszonöt éve használ egy robotot. Sőt valójában a Társaság maga ragaszkodik ehhez a cseréhez. - Paul mosolygott, és most már teljesen nyugodt volt. Folytatta: - Ügyfelem pozitronagya tulajdonosa ügyfelem testének, amely határozottan több, mint huszonöt éves. A pozitronagy a test kicserélését követeli, és felajánl bármekkora ésszerű árat egy androidtestért mint cseretárgyért. Ha megtagadják a kérését, az ügyfelemet sérelem éri, és mi pert indítunk. Bár a közvélemény általában nem támogatná egy robot követelését hasonló esetben, mégis szabad legyen emlékeztetnem önt arra, hogy az Amerikai Robot nem örvend széles körű népszerűségnek a nyilvánosság előtt. Még azok is gyanakvóak a Társasággal szemben, kik a legtöbb hasznot húzzák a robotokból. Ez azokból az időkből maradhatott vissza, amikor a robotoktól nagyon sokan féltek. De lehet, hogy ez csak afféle neheztelés az Amerikai Robot hatalma, gazdagsága és világmonopóliuma miatt. Bármilyen legyen is az oka, az ellenérzés megvan, és azt hiszem, nem szeretne végigcsinálni egy pert, különösen mivel az ügyfelem gazdag, ezenkívül még sok száz évig fog élni, és így nem lesz rá semmi oka, hogy abbahagyja a harcot, akár örökké tartson is.

Smythe-Robertson fokozatosan elvörösödött. - Ön kényszeríteni akar engem, hogy...?!

- Én nem kényszerítem önt semmire - mondta Paul. - Ha megtagadja a hozzájárulást ügyfelem ésszerű kéréséhez, ezt mindenképpen megteheti, és mi szó nélkül távozzunk. De pert indítunk, és majd meglátja, hogy végül veszíteni fog.

- Hát... - mondta Smythe-Robertson, és itt megállt.

- Úgy látom, hozzá fog járulni. Lehet, hogy habozik, de végül így fog dönteni. Szeretném felhívni a figyelmét még egy dologra. Ha az ügyfelem pozitronagyában az organikus testbe való áthelyezése során bármilyen sérülés következne be, nem fogok addig megnyugodni, amíg a Társaságnak még az írmagját is ki nem irtottam. Ha szükséges, megteszek minden elképzelhető lépést, hogy a közvéleményt ellene hangoljam, ha ügyfelem platina-irídium agyának akár csak egyetlen pályája is megkarcolódik.

Andrew-hoz fordult.

- Egyetértesz mindezzel, Andrew?

Andrew egy teljes percig hallgatott. Ez az egész felér a hazugsággal való egyetértéssel, zsarolással, egy emberi lény zaklatásával. De testi bántalmazásról nincs szó, mondta magának. Nincs szó testi bántalmazásról. Végül sikerült kinyögnie egy halk igent.

Olyan érzés volt, mintha újraalkották volna. Napokig, majd hetekig, végül hónapokig Andrew nem találta magát azonosnak önmagával,

és a legegyszerűbb cselekvések is csak növelték a bizonytalanságát.

Paul őrjöngött:

- Megrongáltak téged, Andrew! Meg kell indítanunk a pert

Andrew nagyon lassan beszélt:

- Nem szabad. Sohasem sikerülne bizonyítani a r...r...r... -
Rosszindulatot?

- Igen. Különben is javulok és erősödöm. Csak ez a v...v...v...

- Vacogás?

- Változás. Amiatt van.

Andrew érezte belülről az agyát. Erre senki más nem volt képes. Tudta, hogy jól van, és azokban a hónapokban, amikor agyának és testének koordinálását próbálgatta, órákat töltött el a tükör előtt. Azért nem eléggé emberi. Az arc merev volt, túl merev, a mozdulatok pedig túlságosan kimértek. Hiányzott belőlük az ember könnyed ruganyossága, de talán az idő meghozza majd azt is. Legalább ruhát hordhatott, s nem ütött már el tőle nevetségesen a hozzátartozó fémarc. Végül azt mondta:

- Megint dolgozni fogok. Paul nevetett, és így szólt:

- Ez azt jelenti, hogy jól vagy. Mit fogsz csinálni? Újabb könyvet írsz?

- Nem - mondta Andrew teljes komolysággal. - Túl sokáig élek ahhoz, hogy egyfajta tevékenység magához láncoljon. Volt idő, amikor elsősorban történész voltam, és még ahhoz is visszatérhetek. De most robotbiológus akarok lenni.

- Talán robotpszichológus, nem?

- Nem. Az a pozitronagy tanulmányozását jelentené, és ebben a percben nem vágyom rá. Egy robotbiológus, én azt hiszem, a test működésével foglalkozna, amely az agyhoz kapcsolódik.

- Az nem a robotikus lenne?

- A robotikus fémtesttel foglalkozik. Én egy organikus, emberszerű testet tanulmányoznék, amelyikből nekem van az egyetlen, ha jól tudom.

- Egyre szűkíted a kutatási területedet - mondta Paul elgondolkodva, - Mint művész bármilyen koncepciót magadénak vallhatnál, mint történész főleg robotokkal foglalkoztál, mint robotbiológus pedig csak önmagaddal foglalkozol majd.

Andrew bólintott. - Úgy tűnik, igen.

Andrew-nak előlről kellett mindent kezdenie, mert semmit sem tudott a biológiáról, és szinte semmit a természettudományokról. Megszokott látvány lett a könyvtárakban, ahol órákig ült az elektromos katalógusoknál, és ruhájában éppolyan volt, mint bárki más. Azok a kevesek, akik tudták hogy robot, nem kerültek az útjába.

Egy szobát épített a házához, ahol laboratóriumot rendezett be, és a könyvtárát is tovább gyarapította.

Évek teltek el, és Paul egy napon meglátogatta.

- Kár, hogy már nem dolgozol a robotok történetén mondta.

- Úgy hallom, az Amerikai Robot radikálisan új útra tért.

Paul megöregedett, és megromlott szemeit fotooptikus cellákkal helyettesítették. Így közelebb került Andrew-hoz.

- Mit csinálnak? - kérdezte Andrew.

- Központi komputereket gyártanak, gigantikus pozitronagyakat, amelyek mikrohullám segítségével bárhonnán érintkezésbe tudnak lépni számos robottal, tizenkettőtől egészen ezerig. A robotoknak külön nincsen agyuk. Ők a gigantikus agy végtagjai, és a kettő fizikailag teljesen el van különítve. - Így hatékonyabbak?

- Az Amerikai Robot szerint igen. Smythe-Robertson megalkotta az új irányvonalat, mielőtt meghalt, és az a gyanúm, hogy ez a te hatásodra történt. Az Amerikai Robot elhatározta, hogy nem fognak olyan robotokat gyártani, akik olyan problémát okozhatnak, mint te, és ezért elkülönítik az agyat és a testet. Az agynak nem lesz teste, amit ki akarna cserélni; a testnek pedig nem lesz agya, hogy bármit is kívánhasson. - Bámulatos - folytatta Paul -, hogy mekkora hatást gyakoroltál a robotok történetére! A művészi érzéked volt az, amely felbátorította az Amerikai Robotot, hogy sokkal precízebb és specializáltabb robotokat állítson elő, a szabadságod hozta meg a robotok jogainak lefektetését, ragaszkodásod az androidtesthez készítette őket arra, hogy kitalálják az agy és test elkülönítését.

- Azt hiszem - mondta Andrew -, a végén a Társaság egyetlen hatalmas agyat fog előállítani, amely több billió robottestet fog irányítani. Mindent egy lapra tesznek fel. Veszélyes dolog. Egyáltalán nem a legmegnyugtatóbb megoldás.

- Azt hiszem igazad van - mondta Paul -, de nem hiszem, hogy ez száz éven belül megtörténne, és én nem fogom megérni. Ami azt illeti, lehet, hogy már a jövő évet sem érem meg.

- Paul! - mondta Andrew aggodalmas hangon. Paul megvonta a vállát.

- Mi halandók vagyunk, Andrew. Nem olyanok, mint te. Nem sokat számít, de szükségessé teszi, hogy valamiről felvilágosítsalak. Én vagyok az utolsó a Martinok közül. Vannak rokonok, akik a dédnagynéném leszármazottai, de ők nem számítanak. Azt a pénzt, amit személyesen kezelek, letétbe helyezem a nevedre, és amennyire bárki is előre láthatja a jövőt, anyagilag biztonságban leszel.

- Erre nincs szükség - mondta Andrew elfúló hangon. Az idő múlásával sem tudta megszokni a Martinok halálát.

- Ezen ne vitatkozzunk - mondta Paul. - Ennek így kell lennie. Most min dolgozol?

- Egy olyan rendszer megtervezésén dolgozom, amelynek segítségével az androidok, vagyis én, szénhidrátok elégetéséből nyerhetik az energiát, nem pedig atomokból.

Paul felvonta szemöldökét.

- Tehát lélegezni és enni fognak? - Igen.

- Mióta kutatsz ebben az irányban?

- Már régóta, és azt hiszem, kitaláltam egy megfelelő égéskamrát a katalizált és irányított bomlás számára.

- De miért, Andrew? Az atomcella összehasonlíthatatlanul jobb.

- Bizonyos értelem talán igen, de az atomcella embertelen.

14.

Időbe telt, de Andrew-nak volt ideje. Mindenekelőtt addig nem akart semmit csinálni, amíg Paul békésen el nem szenderedik.

Uram dédunokájának halálával Andrew sokkal inkább úgy érezte, hogy ki van vetve egy ellenséges világba, és ezért még jobban eltökélte magát, hogy továbbhalad az úton, amelyet már régen kiválasztott.

De mégsem volt egyedül. Ha egy ember meghalt is, a Feingold és Martin továbbra is létezett, mert egy iroda ugyanúgy nem hal meg,

mint egy robot. Az irodának megvolt a saját profilja, és ehhez igazodott a maga lélektelen módján. A letétbe helyezett pénzzel, amit az iroda biztosított számára, Andrew továbbra is gazdag volt. És cserébe a busás évi díjazásért, a Feingold és Martin iroda komolyan foglalkozott az új égéskamra törvényes lehetőségeivel.

Amikor eljött az ideje, hogy Andrew meglátogatta az Amerikai Robot és Gépember Rt.-ot, egyedül tette meg az utat. Egyszer Urammal volt ott, és egyszer Paullal. Ezúttal, harmadszor, egyedül ment, és szakasztott olyan volt, mint egy ember. Az Amerikai Robot megváltozott. A gyártó üzemet hatalmas úrállomásra helyezték át, mint ahogy ez történt egyre több és több iparvállalattal is. Sok robot távozott velük. A Föld olyanná vált, mint valami telephely, stabilizálódott egybillió lakosával és talán nem több mint harmincszázaléknyi, saját aggyal ellátott robotpopulációval.

A kutatás igazgatója Alvin Magdescu volt, haja és arcbőre sötét, állán kis szakáll. Semmit sem viselt a dereka fölött, csak a mellszíjat, amelyet az akkori divat írt elő. Andrew-t teljesen befedték a néhány évtizeddel ezelőtti divat szerint készült ruhadarabok.

Magdescu azt mondta:

- Ismerem önt természetesen, és örülök, hogy találkoztunk. Ön a legismertebb termékünk, és kár, hogy az öreg Smythe-Robertson annyira maga ellen volt. Jó üzletet köthettünk volna.

- Még mindig köthetnek - mondta Andrew.

- Nem, nem hiszem. Túl vagyunk már azokon az időkön. Már több mint egy évszázada vannak robotjaink a Földön, de minden megváltozik. Elmennek az úrbe, és akik itt maradnak, azoknak már nem lesz saját agyuk.

- De itt vagyok én, és én a Földön maradok.

- Igaz, de már egyre kevésbé látszik robotnak. Mi az új kérése?

- Hogy még kevésbé legyek robot. Mivel organikus vagyok, szervesenergia-forrást szeretnék. Itt vannak a tervek... Magdescu nem futott át gyorsan rajtuk. Lehet, hogy először az volt a szándéka, de ahogy nézte őket, a figyelme nőttön-nőtt, míg végül belemélyedt a papírok tanulmányozásába. Egy ponton azt mondta:

- Szemmel láthatólag nagyon elmés szerkezet. Ki találta ki ezt az egészet?

- Én - mondta Andrew.

Magdescu élesen felpillantott rá, majd azt mondta:

- Ez az ön testének teljes átalakítását jelenti, egy kísérleti jellegű átalakítást, mivelhogy ilyennel még soha nem próbálkoztak. Nem javaslom. Maradjon csak olyan, amilyen most.

Andrew csak korlátozott mértékben tudott arckifejezést ölteni, de a hangjából határozottan türelmetlenség csengett ki: - Doktor Magdescu, ön nem érti teljes egészében. Nincs más választása, mint hogy hozzájáruljon a kérésemhez. Ha egy ilyen rendszer beépíthető a testembe, akkor az az emberi testbe is beépíthető. Már szó volt arról a törekvésről, hogy az emberi életet mesterséges szervek beépítésével meghosszabbítsák. Erre nincsenek jobb megoldások, mint amiket eddig terveztem, illetve ezután tervezni fogok. Történetesen én tartom kézben a szabadalmakat a Feingold és Martin iroda által. Képesek vagyunk rá, hogy önálló üzleti vállalkozásba fogjunk abból a célból, hogy kifejlesszük azokat a mesterséges szervrendszereket, amelyek segítségével el tudjuk látni az embereket a robotokéhoz hasonló tulajdonságokkal. Ez pedig az ön üzletét fogja rontani. Ha viszont megoperálnak és beleegyeznek, hogy hasonló körülmények között a jövőben is megteszik, akkor engedélyt kapnak rá, hogy felhasználják a szabadalmakat, és ellenőrizték mind a robotok gyártásának technológiáját, mind a mesterséges szervek beépítését az emberi testbe. A szabadalom átvételének jogát természetesen csak az első sikeresen végrehajtott operáció után kapják meg, és miután elég idő eltelt ahhoz, hogy kiderüljön, valóban sikeres volt-e.

Andrew alig érezte az első törvény hatását, miközben egy emberi lénynek ilyen szigorú feltételeket szabott ki. Megtanulta belátni, hogy ami az első pillanatban kegyetlenségnek látszik, az hosszú távon jóság is lehet.

Magdescu döbbentnek látszott.

- Nem én vagyok hivatott arra, hogy egy ilyen dolgot eldöntsek. Ehhez a Társaság döntése kell, és ez időbe telik.

- Elfogadható ideig várhatok - mondta Andrew. - De csak egy elfogadható ideig.

És elégedetten gondolt arra, hogy Paul sem csinálhatta volna jobban.

15.

Elfogadható időbe telt, és az operáció sikeres volt. Magdescu azt mondta:

- Nagyon az operáció ellen voltam, de nem amiatt, amire gondol. Egyáltalán nem lettem volna ellene a kísérletnek, ha azt valaki máson hajtják végre. Nem akartam az ön pozitronagyát kockázatnak kitenni. Most, hogy pozitronpályáit összekapcsolták a szimulált idegpályákkal, már nehéz lenne az agyat megmenteni, ha a test tönkremenne.

- Minden bizalmam az Amerikai Robot szakembereinek ügyességébe helyeztem - mondta Andrew. - És most már tudok enni.

- Felszívhat olívaolajat. Ez azt jelenti, hogy időnként ki kell tisztítani az égéskamrát, ahogy ezt már elmondtam önnek. Elég kellemetlen művelet, azt hiszem.

- Talán az, ha én nem akarnék még tovább menni. Nem lehetetlen az öntisztulás sem. Tulajdonképpen már dolgozom egy olyan elgondoláson, amely szilárd élelemre épül, amely valószínűleg elégethetetlen részeket is tartalmaz, úgynevezett salakanyagot, amit el kell távolítani.

- Akkor ki kell alakítania egy végbélnyílást. - A megfelelőjét.

- És még mit, Andrew?

- Minden egyebet.

- Nemi szervet is?

- Ha beleillik az elképzelésembe. A testem egy üres papírlap, amelyre rajzolni akarok egy...

Magdescu várta, hogy a mondat befejeződjék, és amikor már látszott, hogy nem lesz vége, ő maga fejezte be:

- Egy embert?

- Meglátjuk - mondta Andrew.

- Ez szerény kis ambíció, Andrew Ön sokkal tökéletesebb az embernél. Attól a perctől kezdve, hogy a szerves létmódot választotta, lefelé halad a lejtőn.

- Az agyam nem szenvedett kárt.

- Nem. Erről biztosíthatom. De ez az egész új áttörés a mesterséges szervekkel, amit az ön szabadalma tett lehetővé, az ön neve alatt vált közismertté. Úgy ismerik önt, mint az egésznek a feltalálóját. Miért kell a testével újabb játékokba fogni?

Andrew nem válaszolt.

Jöttek a megtisztelő felkérések. Andrew tagja lett számos ismert társaságnak, amelyek közül az egyik annak az új tudományágnak

szentelte működését, amelyet ő alapított meg, és robotbiológiának nevezett, bár a köztudatba proteziológia néven került be.

Megalkotásának százötvenedik évfordulóján díszvacsorát adtak a tiszteletére az Amerikai Robot és Gépember Rt.-nál. Ha Andrew ebben iróniát látott is, a véleményét megtartotta magának.

Alvin Magdescu visszatért a nyugállományból, hogy elnökölhessen a vacsorán. Kilencvennégy éves volt, és még élt, mert beépített magának olyan mesterséges szerveket, amelyek többek között a máj és vese funkcióját látták el. A vacsora akkor érte el tetőpontját, amikor Magdescu egy rövid és érzelmes beszéd után felemelte a poharát, hogy felköszöntse a "másfél évszázados robot"-ot. Andrew újraterveztette arcának izomzatát, és már érzelmek egész sorát tudta mutatni, de az ünneplések során végig ünnepélyesen passzívnak mutatkozott. Nem szeretett másfél évszázados robot lenni.

16.

A proteziológia volt az, amely végül is elvitte Andrew-t a Földről. A másfél százados robot megünneplését követő évtizedekben a Hold - gravitációját kivéve - minden szempontból hasonlóbba lett a Földhöz, mint maga a Föld, és felszín alatti városaiban meglehetősen *sűrű* volt a lakosság.

A mesterséges szervrendszerek megszerkesztésénél itt figyelembe kellett venni a kisebb gravitációt, és Andrew öt évet töltött a Holdon, miközben a helyi szakemberekkel együtt megfelelő módosításokon dolgozott. Amikor nem volt munkában, kóborolt a robotok között, akik azzal az alázattal közeledtek feléje, amely a robotok sajátja az emberrel szemben. Majd visszatért a Földre, amely viszont egyhangú és csendes volt, és elment a Feingold és Martinhoz, hogy bejelentse a visszajövetelét.

Simon DeLong, az iroda ekkori vezetője csodálkozott.

- Értesültünk róla, hogy visszajön, Andrew - (majdnem azt mondta: Mr. Martin) -, de nem vártuk a jövő hétnél előbb.

- Türelmetlen lettem - mondta Andrew ridegen. Alig várta, hogy a tárgyra térhessen. - A Holdon egy húsz főből álló kutatócsoportot vezettem. Parancsokat adtam, amelyeket senki sem kérdőjelezett meg. A Holdon élő robotok úgy engedelmeskedtek nekem, mint emberi lénynek. Miért nem vagyok akkor emberi lény?

Gyanakvás jelent meg DeLong szemében.

- De kedves Andrew, éppen az imént magyarázta el, hogy a robotok és az emberek is emberi lénynek tekintik. Akkor ön de facto emberi lény.

- De facto emberi lénynek lenni nem elég. Nemcsak azt akarom, hogy annak tekintsenek, hanem hogy törvényesen is azzá nyilvánítsanak. Emberi lény akarok lenni de jure.

- Ez egy más kérdés - mondta DeLong. - Akkor eljutunk az emberi előítéletekhez és ahhoz a kétségtelen tényhez, hogy ön nem ember.

- Milyen értelemben nem vagyok az? - kérdezte Andrew. - Emberi formám van és emberszabású szerveim. A szerveim tulajdonképpen megfelelnek egy mesterséges szervekkel ellátott ember szerveinek. A művészetben, irodalomban és tudományban gyarapítottam az emberi kultúrát annyival, mint bármely ma élő emberi lény. Mi egyebet kérhetnek számon még tőlem?!

- Én magam nem kérnék ennél többet. A probléma az, hogy a világbíróság döntése kell ahhoz, hogy önt emberré nyilvánítsa. Őszintén szólva alig hiszem, hogy ezt megtennék.

- A törvényhozó testületbál kivel beszélhetnék?

- Talán a Tudományos és Technikai Bizottság elnökével. - Meg tudna nekem beszélni egy találkozási ponton?

- Önnek aligha van szüksége közvetítőre. Az ön helyzetében...

- Nem. Maga szervezze meg. - Andrew-nak meg sem fordult a fejében, hogy nyílt parancsot ad egy emberi lénynek: Hozzászólt ehhez a Holdon. - Értésükre akarom hozni, hogy a Feingold és Martin iroda a végsőig támogat ebben. - Nos, akkor...

- A végsőig, Simon. A százhetvenhárom év alatt, amit eddig leéltem, sok mindenben segítettem az iroda előbbre jutását. Le voltam kötelezve egyes tagjainak a múltban. Most már nem vagyok. Éppen ellenkezőleg, és most behajtom a tartozást.

- Megteszek minden tőlem telhetőt - mondta DeLong.

17.

A Tudományos és Technikai Bizottság elnöke a kelet-ázsiai területről került ki, és nő volt. Úgy hívták, hogy Chee Li-Hsing, és áttetsző öltözékében (amely csak azt takarta el, amit befedni szándékozott) úgy festett, mint akit műanyagba csomagoltak. Azt mondta:

- Együtt érzek azzal a vágyával, hogy teljes emberi jogokat követel. Voltak olyan időszakok a történelemben, amikor az emberiség egyes rétegei a teljes emberi jogokért harcoltak. Viszont milyen jogokat akarhatna ön, amelyekkel nem rendelkeznek?

- Olyan egyszerű dolgot, mint a jogomat az élethez. Egy robotot bármikor szétszedhetnek.

- Egy embert bármikor kivégezhetnek.

- A kivégzés csak az ezt megelőző ítékezés után következhet be. Az én szétszedésemhez nincs szükség tárgyalásra. Csak egy hatalommal rendelkező ember szava kell, hogy végem legyen. Ezenkívül... ezenkívül... - Andrew kétségbeesetten igyekezett, hogy ne könyörögjön, de gondosan megtervezett arckifejezése és hangszíne elárulta. - Az az igazság, hogy ember akarok lenni. Már hat emberi generáció óta.

Li-Hsing felnézett rá melegen, együtt érző tekintettel.

- A törvényhozó testület kiadhat egy törvényt, ami azzá nyilvánítja... kibocsáthatnának egy olyan törvényt is, amely egy kőszobrot nyilvánít emberré. Hogy valóban megteszi-e, annak körülbelül annyi a valószínűsége az első esetben, mint a másodikban. A képviselőház tagjai ugyanúgy emberek, mint a lakosság többi része, és a fenntartás még mindig elevenen él a robotokkal szemben.

- Még most is?

- Igen. Mindnyájan egyetérthetünk abban, hogy maga megszolgált az árát, hogy ember lehessen, de akkor még mindig itt van a félelem, hogy nemkívánatos példát statuálunk.

- Miféle példát? Én vagyok az egyetlen szabad robot, a saját fajtámból az egyetlen, és soha nem is lesz másik. Megkérdezheti az Amerikai Robot és Gépmember Rt.-ot.

- *A soha* az hosszú idő, Andrew... vagy ha jobban tetszik, Mr. Martin... mivelhogy én személyesen örömmel elismerem, hogy ember. Majd meg fogja látni, hogy a kongresszusban ülők többsége nem akar ilyen példát statuálni, akkor sem, ha ennek nem lenne semmilyen jelentősége. Mr. Martin, az együttérzésem a magáé, de nem mondhatom azt, hogy reménykedjék. Valójában... - Visszaült, és a homlokán ráncok jelentek meg. - Valójában, ha a vita túl hevessé válik, keletkezhet egy olyan hangulat mind a törvényhozáson kívül, mind azon belül, amely arra a bizonyos szétszedésre irányul. Ha megszabadulnak magától, ez a probléma

legegyszerűbb megoldását jelentheti. Ezt fontolja meg, mielőtt elindítja az akciót!

- Senkinek nem fog eszébe jutni a proteziológia technológiája, amely szinte teljesen az én érdemem?

- Lehet, hogy kegyetlenül hangzik, de nem fog. Vagy ha igen, akkor maga ellen fordítják. Azt mondják majd, csakis saját magáért csinálta. Azt fogják mondani, hogy egy hadjárat része volt, hogy robotizálják az embereket; vagy emberesítsék a robotokat, mindkét esetben gonosz és bűnös dolog. Maga még soha nem volt áldozata politikai gyűlöletkampánynak, Mr. Martin, és azt mondom magának, hogy olyan rágalmazások céltáblája lesz, amelyeknek sem maga, sem én nem adnánk hitelt, viszont lennének olyan emberek, akik mindent elhinnének. Mr. Martin, óvjuk meg az életét! - Li-Hsing felállt, és Andrew ülő alakja mellett kicsinek, szinte gyermeknek látszott.

- Ha úgy döntök, hogy küzdeni fogok emberré válásomért, ön mellettem fog állni? - kérdezte Andrew.

Li-Hsing gondolkodott, majd azt mondta:

- Amennyire tehetem, igen. Ha egy ilyen állásfoglalás bármikor is a politikai karrieremet fenyegeti, lehet, hogy elhagyom magát, mivel ez nem az az ügy, amellyel abszolút mértékben egyetértének. Megpróbálok őszinte lenni magához.

- Köszönöm, és nem kérek ennél többet. Az a szándékom, hogy végigharcolom, bármik legyenek is a következmények, és csak addig kérem a segítségét, ameddig nyújtani tudja.

Nem volt nyílt küzdelem. A Feingold és Martin türelemre intett, és Andrew dühösen azt mormogta, hogy abból végtelen készlete van. A Feingold és Martin aztán megindította a hadjáratot, leszűkítve és behatárolva a harc célját. Megfogalmaztak egy törvényjavaslatot, mely szerint nem kell megfizetni- az adósságot az olyan személynek, aki mesterséges szívvel rendelkezik, azon az alapon, hogy a robotszerv megszünteti emberi mivoltát, és megfosztja őt az alkotmányos emberi jogoktól.

Ügyesen és kitartóan küzdöttek, és minden egyes lépésnél veszítettek, de úgy, hogy a döntés olyan széles körűvé vált, amennyire csak lehetett, majd különböző fellebbezésekkel a világbíróság elé vitték.

Mindez évekbe telt, és sok millió dollárba került. Amikor a végső döntés megszületett, DeLong győzelmi ünnepet tartott a nyilvános veszteség fölött. Andrew természetesen jelen volt ebből az alkalomból.

- Két dolgot értünk el, Andrew - mondta DeLong -, és mindkettő fontos. Először is: rögzítették azt a tényt, hogy az emberi: testbe beültetett akárhány mesterséges szerv sem szünteti meg az ember ember mivoltát. Másodszor: elköteleztük a közvéleményt ebben a kérdésben olyannyira, hogy az ember fogalmát tágran értelmezzék, mivelhogy nincsen olyan létező emberi lény, aki ne számítana a mesterséges szervekre, hogy azok életben tartsák majd.

- És gondolja, hogy a törvényhozó testület most már elismer engem embernek? - kérdezte Andrew.

DeLong kissé kényelmetlenül érezte magát.

- Ami azt illeti, nem lehetek optimista. Marad még egy szerv, amelyet a világbíróság az emberállapot feltételeként határozott meg. Az emberi lényeknek organikus, sejtekből álló agyuk van, a robotoknak pedig platina-irídium pozitronagyuk, ha van agyuk egyáltalán, és önnek minden kétséget kizáróan pozitronagyja van... Ne, Andrew, ne nézzen így! Nincs még birtokunkban az a tudás,

hogy mesterséges struktúrákban meg tudjuk ismételni a sejtekből álló agy működését akkora pontossággal, hogy a világbíróság ne emeljen kifogást. Ezt még ön sem tudná megcsinálni.

- Akkor mit kellene tennünk?

- Természetesen meg kell próbálnunk. A kongresszusban Li-Hsing mellettünk áll, és rajta kívül már egyre többen. Az elnök kétségtelenül a többséggel tart majd ebben a kérdésben.

- Többségben vagyunk?

- Nem állunk messze tőle. Többségbe kerülhetünk, ha a közvélemény az ember tágabb értelmezésének óhaját önre is kiterjeszti. Ez kis eshetőség, beismerem, de ha nem akarja feladni, akkor megjátszhatjuk.

- Nem akarom feladni.

19.

Li-Hsing határozottan öregebb lett, amióta Andrew először találkozott vele. Áttetsző ruhája már a múlté volt. Haja most rövide volt nyírva, ruházata pedig csőhálózatra hasonlított. Andrew - egy bizonyos határon belül - még mindig ragaszkodott ahhoz az öltözködési stílushoz, amely akkor volt divatban, amikor több mint száz éve ruhát kezdett viselni.

- Elmentünk, ameddig lehetett, Andrew - mondta Li-Hsing. - Még egyszer megpróbáljuk a kongresszusi szünet után, de őszintén szólva biztos a vereség, és az egészséget fel kell adni. Az összes eddigi erőfeszitésem csak vereséget hozott nekem az elkövetkező kongresszusi hadjáratban.

- Tudom - mondta Andrew -, és ez kétségbe ejt. Ön egyszer azt mondta, hogy el fog hagyni engem, ha idáig jut. Miért nem tette meg?

- Az ember néha meggondolja magát. A maga elhagyása magasabb ár lett volna annál, mint amit az újraválasztásomért hajlandó lennék fizetni. Különben is már több mint negyedszázada vagyok a kongresszusban. Elég volt.

- Nincsen rá valami mód, hogy az emberek megváltoztassák a nézeteiket?

- Már megváltoztatták annyira, amennyire ésszerű volt. A többséget nem lehet megszabadítani ellenséges érzületeiktől.

- Az ellenséges érzület nem elfogadható indok arra, hogy így vagy úgy szavazzanak.

Andrew óvatosan azt mondta:

- Tehát minden az agyra vezethető vissza, de meghagyhatjuk-e ezt azon a szinten, hogy agysejtek kontra pozitronok? Nincs-e valami mód, hogy kikényszerítsünk egy funkcionális meghatározást? Muszáj azt mondanunk, *hogy* az agy ebből és ebből áll? Nem mondhatjuk azt, hogy az agy valami bármi, amely képes bizonyos szintű gondolkodásra?

- Ez nem fog menni - mondta Li-Hsing. - A maga agya ember által készült, az emberi agy pedig nem. A maga agya megkonstruált, az emberé pedig természetes úton fejlődött ki. Bármelyik emberi lény számára, aki fenn akarja tartani a választóvonalat saját maga és egy robot között, ezek az eltérések egy olyan falat alkotnak, amely egy kilométer magas és egy kilométer vastag.

- Ha az ellenszenvük mélyére hatolhatnánk, a legmélyére...

- Miután ennyi évet megélt - mondta szomorúan Li-Hsing -, még mindig meg akarja érteni az embert. Szegény Andrew, ne

haragudjék, de a robot az magában, aki ilyen irányba vezérli!

- Nem tudom - mondta Andrew -, ha rá tudnám venni magam...
REPRÍZ

Ha rá tudná venni magát...

Már régóta tudta, hogy az egész ide torkollhat, és végül itt volt a sebésznél. Talált egyet, aki elég ügyes az elkövetkező munkára, és ez robotsebész volt, mert embert nem lehetett megbízni vele, akár szándékát, akár képességeit tekintve. Az orvos nem végezhetne volna el az operációt emberi lényen, így Andrew - miután elodázta a döntés pillanatát a beállt zavart tükröző kérdezgetés sorozattal - a mérleg egyik serpenyőjébe tette az első törvényt azzal, hogy azt mondta:

- Én is robot vagyok. - Aztán olyan határozottan, ahogy megtanulta a szavakat az emberekhez címezni az utóbbi évtizedekben, azt mondta: - Parancsolom, hogy hajtsd végre rajtam az operációt!

Az első törvény hiányában egy olyan parancs, amit olyan határozottan adott ki valaki, aki annyira emberhez hasonlít, kellően mozgásba hozta a második törvényt ahhoz, hogy kitartson arra a napra.

20.

Andrew biztos volt benne, hogy a gyengeség érzése csak képzelődés. Felgyógyult az operáció után. Ennek ellenére, amennyire csak tudott, a falhoz támaszkodott. Ha leülne, az leleplezné.

Li-Hsing azt mondta:

- A döntő szavazás a héten zajlik le, Andrew. Tovább már nem tudtam halasztani, és veszítenünk kell... És vége lesz, Andrew.

- Hálás vagyok önnek, hogy ilyen ügyesen elhalasztotta. Ez adott nekem annyi időt, amennyire szükségem volt, és én megtettem a szükséges lépéseket.

- Miről van szó? - kérdezte Li-Hsing nem titkolt aggodalommal.

- Nem mondhattam meg önnek vagy a Feingold és Martin embereinek. Biztos voltam benne, hogy megakadályoznának. Figyeljen ide! Ha az agy dönti el ezt a kérdést, akkor a legnagyobb különbség nem a halhatatlanságban van? Ki törődik valójában azzal, hogy az agy milyen, miből épül fel, vagy honnan jött létre? Ami egyedül számít, az az, hogy az agysejtek elpusztulnak, el kell pusztulniuk. Még ha a testben minden szervet megtartanak vagy kicserélnék is, az agysejteknek, amelyeket nem lehet kicserélni anélkül, hogy ezzel megváltoztatnánk és megsemmisítsünk a személyiséget, végül el kell pusztulniuk. Az én pozitronpályáim már majdnem két évszázada megvannak. Nem ez-e az alapvető választóvonal? Az emberek el tudnak viselni egy halhatatlan emberi lényt, mert a saját halandóságuk csak addig viselhető el, ameddig univerzális. És ezért nem nyilvánítanak emberré.

- Mit akar ezzel mondani, Andrew?! - kérdezte Li-Hsing. - Megszüntettem ezt a problémát. Évtizedekkel ezelőtt a pozitronagyamat organikus idegekhez kapcsolták. Nos, egy végső operáció megváltoztatta a köztük levő kapcsolatot oly módon, hogy pályáimban a potenciál lassan, egészen lassan csökken.

Li-Hsing szépen ráncolt arcán egy pillanatig semmiféle kifejezés nem látszott. Aztán ajka megkeményedett.

- Úgy érti, elintézte, hogy meghaljon, Andrew? Az nem lehet. Az felrúgná a harmadik törvényt.

- Nem - mondta Andrew. - Választottam a testem halála és a vágyaim halála között. Hogy a testem éljen azon az áron, amely felér

az igazi halállal, ez az, ami felrúgná a harmadik törvényt.

Li-Hsing megragadta Andrew karját, mintha meg akarná rázni. Aztán mégsem tette.

- Andrew, ez így nem lesz jó. Csinálja vissza az egészet! - Nem lehet. Már túl sok a rombolás. Egy évem van körülbelül, hogy éljek. Meg fogom érni a megalkotásom kétszázadik évfordulóját. Elég gyenge voltam ahhoz, hogy gondoskodjam erről.

- Hogyan érhetné ez meg?! Andrew, maga megőrült!

- Ha ezáltal ember lehetek, akkor megérte. Ha nem, akkor véget vet a küzdelemnek, és akkor is megérte.

Li-Hsing valami olyat tett, amin maga is meglepődött. Csendesen sírni kezdett.

21.

Különös volt, ahogy ez az utolsó tette megragadta az emberek képzeletét. Mindaz, amit addig tett, nem hatott rájuk. De végül még a halált is elfogódta, hogy ember lehessen, és az áldozat túl nagy volt ahhoz, hogy vissza lehessen utasítani. Az utolsó ünnepség időpontját szándékosan a kétszázadik évfordulóra tették. A világnöknek kellett aláírnia a törvényjavaslatot és ezzel törvényerőre emelni. Az egész ünnepélyt közvetítette a Föld televíziós hálózata, és az adást kisugározták a Hold-államba, sőt még a Mars-kolóniára is.

Andrew tolószékben ült. Még tudott járni, de csak botladozva. Az egész emberiség figyelő szeme előtt a világnök így beszélt:

- Ötven ével ezelőtt önt mint másfél évszázados robotot ünnepeltük. Most mint két évszázados embert köszöntjük önt, Mr.

Martin.

És Andrew mosolyogva nyújtotta a kezét, hogy kezet rázzon a világelnökkel.

22.

Andrew gondolatai lassan halványultak, ahogy feküdt az ágyban. Kétségbeesetten kapaszkodott beléjük. Ember! Ember volt! Akarta, hogy ez legyen az utolsó gondolata. Ezzel akart megsemmisülni - meghalni.

Még utoljára kinyitotta a szemét, és egy utolsó pillanatra felismerte Li-Hsinget, aki ünnepélyes csendben állt. Mások is voltak ott, de azok csak árnyak voltak, felismerhetetlen foltok. Csak Li-Hsing emelkedett ki a leereszkedő szürkeségből. Andrew lassan, centiméterről centiméterre felé nyújtotta a kezét, és nagyon halványan és elmosódottan érezte, hogy ő megfogja. Lassan tovatűnt a szeme elöl, ahogy utolsó gondolatai elperegtek. De mielőtt még teljesen eltűnt volna, egy utolsó szökevény gondolat érkezett, és egy pillanatig ott időzött, mielőtt minden megállt.

- Kiskisasszonyom - suttogta, halkabban annál, hogy bárki is meghallhassa.